

محتوای آزمون مستمر ۳ دوره آموزش و پرورش و سند تحول بنیادین

جایگاه مدرسه در سند تحول

مدرسه کانون اصلی تعلیم و تربیت در کشور محسوب می شود. مأموریت و فلسفه تشکیل مدارس در سطح کشور چیست؟ بر اساس سند تحول، مدرسه مسئولیت تربیت متوازن دانش آموزان کشور را عهده دار است و مأموریت دارد برای کسب شایستگی های لازم در ابعاد گوناگون فردی، اجتماعی و خانوادگی در دانش آموزان مطابق ساحت های شش گانه تربیت زمینه سازی کند و همچنین برای دستیابی آنها به مراتبی از حیات طیبه زمینه سازی کند که هدف نهایی آموزش و پرورش و تعلیم و تربیت است. مأموریت اصلی مدرسه، تربیت متوازن بر اساس ساحت های شش گانه است؛ تربیت متوازن بر اساس ساحت های شش گانه و در مسیر دستیابی به حیات طیبه. هدف متعالی تعلیم و تربیت، حیات طیبه است.

بر اساس سند تحول، مدرسه نقطه اتکای دولت و ملت است. نظام جمهوری اسلامی ایران در تعامل و ارتباط با مردم؛ مهمترین نهاد اجتماعی و فرهنگی که در جامعه مستقر شده و این ارتباط را برقرار می کند، آموزش و پرورش و به عبارت دقیق تر مدرسه است. سطح تماس آحاد مردم با دولت به معنای حاکمیت، از طریق مدرسه اتفاق می افتد. هیچ نهاد و سازمان دیگری در سطح کشور به گستردگی مدرسه وجود ندارد و مدرسه مأموریت دارد که حاکمیت را با مردم در حوزه تعلیم و تربیت با یکدیگر متصل کند.

مدرسه کانون اصلی تعلیم و تربیت است. این عبارت گویاست ولی برای توضیح بیشتر به چند حمله اشاره می شود: وقتی می گوئیم مدرسه کانون اصلی تعلیم و تربیت است یعنی در دستگاه آموزش و پرورش، چیزی مهمتر از مدرسه وجود ندارد. نظام اجرایی آموزش و پرورش شامل منطقه، استان و کشور، همه این ها نقش پشتیبانی و نظارت بر مدرسه را عهده دار هستند. نتایج تعلیم و تربیت و تلاش های سازمان آموزش و پرورش را بایستی در مدرسه جستجو کرد. وقتی می گوئیم بازدهی و بهره وری آموزش و پرورش را بایستی سنجید و ارزیابی کرد یعنی کار مدرسه را بایستی مورد بررسی قرار داد. وقتی در مورد آموزش و پرورش هر نوع قضاوتی صورت می گیرد، این قضاوت مبتنی بر عملکرد مدارس کشور است. بنابراین آموزش و پرورش یا تعلیم و تربیت یعنی آنچه که در مدرسه اتفاق می افتد و چیزی دیگر غیر از مدرسه در دستگاه تعلیم و تربیت مطرح نیست. هر چند که باید اذعان کرد امروز آن جایگاه شایسته و بایسته ای که بایستی مدرسه داشته باشد، در حد و اندازه ای که سند تحول تأکید می کند، نیست ولی باور سند تحول بر این است که تمام سطوح سه گانه آموزش و پرورش؛ منطقه، استان و کشور، همه بایستی در خدمت مدرسه باشند. به عبارت دیگر، مدرسه محور تعلیم و تربیت است و همه باید در خدمت مدرسه باشند. گاهی گفته می شود که مدرسه محوری به معنای این است که کانون تعلیم و تربیت، مدرسه است و همه چیز بایستی در خدمت مدرسه باشد نه مدرسه در خدمت سازمان ها و نهادهای اجرایی جامعه. بنابراین دستیابی به این جایگاه و ویژگی ممتاز، احتیاج به تلاش و کوشش دارد ولی هرچند که همکاران در مدارس به خصوص معلمان بایستی متوجه این جایگاه رفیع باشند که چنین نگاهی در سند تحول برای مدرسه قائل شده اند.

مدرسه صرفاً جایگاهی برای آموزش علوم تجربی نیست. مدرسه مسئول انواع تعلیم و تربیت است و بایستی خدمات متنوع تعلیم و تربیت را ارائه کند. کسانی که در مدرسه حضور دارند و در مدرسه نقش آفرینی می

کنند و در کانون اصلی تعلیم و تربیت حضور دارند، بایستی بیش از پیش متوجه اهمیت این جایگاه باشند. هرچند این جایگاه در حدی که باید مورد توجه قرار گیرد، نگرفته ولی امیدواریم با تلاش همکاران و تغییر نگاه و نگرش مسئولان، مدرسه شأن و جایگاه خود را در سطح کشور بیش از پیش پیدا کند و چیزی مهمتر از مدرسه، در سطح کشور نداشته باشیم.

در سند تحول، وظیفه و مأموریت دیگری را برای مدرسه قائل است و این است که مدرسه را عامل توسعه و پیشرفت کشور می شناسد یعنی یک مسئولیت بسیار مضاعف برای مدرسه در سند تحول ترسیم شده است. به هر حال، راه و مسیر پیشرفت و موفقیت کشور و دستیابی به پیشرفت همه جانبه دستیابی به توسعه پایدار در سطح کشور از مدسه و کلاس های درس است. همه تجربیات بومی ما و تجربیات جهانی حاکی از این است که اگر مدرسه کارکرد اصلی خودش را نداشته باشد، انتظار پیشرفت های علمی، اخلاقی، اجتماعی، اقتصادی و صنعتی را در جامعه نباید داشته باشیم. مدرسه عامل توسعه است؛ اگر از مدرسه چنین انتظاری داریم، کسانی که در مدرسه حضور دارند و به عنوان معلم، مدیر و عوامل اجرایی نقش آفرینی می کنند، بایستی مواظبت کنند از اینکه چنین انتظار و جایگاهی از مدرسه است؛ آینده کشور و توسعه کشور و تربیت نیروی انسانی در مدرسه. مهمترین وظیفه مدرسه، تربیت نیروی انسانی جامعه است. آموزش و پرورش مولد سرمایه اجتماعی کشور است. محصول و خروجی های آموزش و پرورش، همه سازمان ها، نهادها و نیازهای جامعه توسط آموزش و پرورش تأمین می شود. عنصری مهمتر از نیروی انسانی برای پیشرفت و توسعه کشور در سطح جهان، وجود ندارد و همه کشورها که در این مسیر گام برداشتند، بر توسعه، توانمند سازی و کیفیت نیروی انسانی تأکید داشته اند و گام نخست تربیت نیروی انسانی به صورت رسمی و سازمان یافته به عهده مدرسه است. از منظر سند تحول، چنین نقش هایی برای مدرسه قائل شده اند و مدرسه باید چنین مأموریت هایی را محقق کند و آینده کشور را باید بتوانیم از طریق مدرسه بسازیم. وضعیت آموزش و پرورش امروز، بیانگر آینده کشور است. باید تلاش کنیم تمامی جهت گیری ها و اقدامات ما در مسیری قرار دهد اول انسان های سالم، شایسته و توانمندی را تربیت کند و ثانياً مدرسه در مسیر توانمند سازی، توسعه و پیشرفت کشور گام بردارد. چنین جایگاه و نقش مهمی در سند تحول برای مدرسه قائل شده است.

مدرسه صالح، بستری برای تحقق تربیت رسمی و عمومی مطلوب

در سند تحول، از مدرسه به عنوان مدرسه صالح یاد شده است؛ انسان های صالح، مدرسه صالح، زمینه تشکیل جامعه صالح را فراهم می کند. به برخی از خصوصیات که در سند تحول در مورد مدرسه صالح بیان شده، می پردازیم.

خصوصیات مدرسه صالح

۱. ساده سازی؛ اولین خصوصیتی که برای مدرسه صالح در سند تحول ذکر شده، ساده سازی کار مدرسه یا ساده سازی کار تعلیم و تربیت در مدرسه است. ساده سازی به این معناست که تجربیاتی که دانش آموزان در مدرسه کسب می کنند، باید ساده باشد نه پیچیده و دشوار که کسب این تجربیات برای دانش آموزان با

سختی همراه باشد؛ **نزدیکی تجربیات مدرسه با تجربیات واقعی جامعه**. مدرسه محیطی نباشد که با محیط واقعی جامعه، فاصله جدی داشته باشد به نوعی که دانش آموزان را در محیط گلخانه ای تربیت کنیم و وقتی وارد محیط اجتماعی و زندگی واقعی در جامعه می شوند، با مشکلاتی همراه باشند. باید مدرسه آنها را برای جامعه آماده کند. یکی از مأموریت های مدرسه، آماده کردن افراد برای ورود به اجتماع و زندگی اجتماعی است. این آماده سازی باید همراه با کسب تجربیات واقعی و نزدیک به تجربیات جامعه باشد تا آنچه که فرد از مدرسه می آموزد، در زندگی اجتماعی قابل بهره برداری باشد. چون اولین تجربه اجتماعی را دانش آموزان را از طریق مدرسه و دبستان ها آغاز می کنند بنابراین همکاران و معلمان مدارس ابتدایی بایستی زمینه کسب تجربیات نزدیک به واقعیت های اجتماعی را در مدرسه فراهم کنند تا آنها با بهره مندی از این تجربیات را در زندگی اجتماعی بتوانند بهره مند شوند و از این تجربیات استفاده کنند. برای نمونه، نحوه تعامل دانش آموز با دوستان در مدرسه و تجربیاتی که در این جهت کسب می کند، چالش ها و موانعی که با آنها روبه رو می شود، او را برای تعامل واقعی در جامعه آماده می کند. روابطی که با دیگران در مدرسه برقرار می کند، آموزش هایی که در مدرسه دریافت می کند باید مطابق با نیازهای او در جامعه باشد.

در مدرسه ساده سازی تجربیات یعنی موانع تربیت و موانع یادگیری را از پیش پای دانش آموزان برداریم تا آنها به سهولت این تجربیات را کسب کنند و در به دست آوردن تجربیات موفق یا ناموفق، خیلی به سختی و دشواری نرسند. بنابراین باید کاری کنیم که مدرسه به موقعیت های اجتماعی واقعی جامعه نزدیک شود.

۲. **پالایش؛** پالایش به این معناست که باید به صورت مستمر و مداوم مدرسه را مورد رصد قرار دهیم و عوامل و عناصر نامطلوب را که مانع رشد دانش آموزان در مدرسه می شوند، از پیش پای آنها برداریم. گاهی اوقات، روابط اجتماعی ناسالم دانش آموزان مانع رشد آنها می شوند، گاهی روابط نامناسب اولیای مدرسه با دانش آموزان مانع دستیابی آنها به تعلیم و تربیت مناسب می شود، گاهی تکالیفی که به آنها سپرده می شود و انتظاراتی که از آنها در مدرسه به عمل می آید، باعث می شود که زمینه دستیابی به رشد و تعالی متناسب برای دانش آموزان فراهم نشود. محیط مدرسه نباید دانش آموزان را در موقعیت های سخت و دشوار قرار دهد که مطابق با طاقت و توانمندی آنها نیست. باید برنامه های درسی، روابط، اقدامات و مقررات ما در مدرسه در مسیری باشد که عوامل مزاحم را از پیش پا بردارد. این عوامل مزاحم و نامطلوب از کلاس درس، حیاط مدرسه و موقعیت های مختلف و روابط اجتماعی شکل می گیرد تا بخش های مربوط به حوزه برنامه درسی.

۳. **متناسب سازی؛** تجربیات مدرسه باید با شرایط رشدی متربیان در همه ابعاد متناسب باشد و متربیان در گروه های سنی، دوره های تحصیلی و پایه های تحصیلی دارای ویژگی های خاص هستند. از دانش روانشناسی برای شناخت ویژگی های متربیان باید استفاده شود. با بهره گیری از دانش روان شناختی باید شرایط متربیان را در نظر بگیریم و تجربیات مدرسه را با آنها سازگار کنیم؛ در دبستان متناسب با گروه سنی دبستان و در دوره های بعدی به همین ترتیب و باید شرایط مدرسه را متناسب سازی کنیم.

متناسب سازی می تواند در مدت زمان آموزش، در ارتباط با فضا و تجهیزات، در نوع مدیریت و روابط که در مدرسه برقرار می شود، در نوع روابط بین مربیان و دانش آموزان صورت گیرد. دقیقاً ویژگی های رشدی دانش آموزان و متربیان را مد نظر قرار دهیم.

اقدامات مدرسه مانند مدیریت، زمان آموزش، نوع مربی، فضا، تجهیزات، روش های ارزشیابی و بقیه عناصر تعلیم و تربیت باید با شرایط رشدی دانش آموزان متناسب شود وگرنه اگر این تناسب سازی صورت گیرد، آنچه در مدرسه اتفاق می افتد، با دانش آموزان انطباق ندارد و نیازهای آنها را دربر نمی گیرد و آنها از این شرایطی که برایشان ایجاد می کنید، بهره مندی لازم را داشته باشند.

۴. **تعادل**؛ تعادل به این معناست که از پرداختن یک جانبه به بخش هایی از وجود دانش آموزان خودداری شود و از تربیت کاریکاتوری دانش آموزان خودداری شود؛ به همه ابعاد وجودی عقلانی، فکری، عاطفی و اجتماعی آنها توجه کنیم. همه حوزه های تعلیم و تربیت (ساحت های تعلیم و تربیت) را در تصمیم گیری های مان لحاظ کنیم، همه را پا به پای هم جلو ببریم، یکی را بر دیگری ترجیح ندهیم و یکی را بیش از اندازه پافشاری نکنیم و نپردازیم و دیگری را رها کنیم. باید کاملاً همه ابعاد وجودی فرد را در نظر بگیریم همچنان که به معنویات و رشد فکری، رشد اجتماعی، رشد عاطفی، رشد عقلی توجه داریم به سایر جنبه های وجودی او توجه داشته باشیم.

۵. **انعطاف پذیری**؛ دانش آموزانی که در مدرسه هستند، همه از شرایط یکسان و واحدی برخوردار نیستند، قابلیت ها، توانایی ها و ظرفیت های دانش آموزان در مدرسه متفاوت است. تفاوت های فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و تفاوت در استعداد و ظرفیت های وجودی دارند. با افرادی مواجه هستید که شرایط آنها با همدیگر یکسان نیست بنابراین مدرسه باید در مواجهه با تصمیمات تربیتی درباره گروه هایی که داخل مدرسه هستند، انعطاف داشته باشد. نباید روش های یکسان و خشک و یک تصمیم را برای همه اعمال کنیم. مدرس باید منعطف باشد. در شرایط انعطاف افراد می توانند رشد و نمو داشته باشند.

۶. **رابطه احسان و عدالت بین مربی و متربیان**؛ حاکمیت رابطه احسان و عدالت بین مربیان و متربیان در مدرسه؛ این گزاره گویایی است؛ در روابط بین مربیان و متربیان، یکی از عناصر بسیار مهمی که در تربیت دانش آموزان می تواند تأثیرگذار باشد و تأثیر تعیین کننده ای دارد، نوع رابطه ای است که بین مربی و مربی برقرار می شود. سند توصیه می کند رابطه مربی با مربی بر اساس احسان باشد یعنی مربی به مربی خود احسان کند، نگاه احسان گونه داشته باشد، نقش خود را نسبت به مربی در قالب احسان قلمداد نکند و بداند که دارد به مربی خود احسان و خدمت (نیکو) می کند و با او نگاه احسان برخورد کند.

نکته دیگر بحث عدالت است. عدالت بدین معناست که مربی با متربیان و دانش آموزان خود متناسب با شرایط، استعدادها، ویژگی ها و قابلیت های آنها برخورد کند و از هر گونه تبعیض باید پرهیز کند. تبعیض، آفت بسیار بزرگ و مهمی در مخدوش کردن رابطه و مربی است. اگر مربی احساس کند مربی با دانش آموزان کلاس، رابطه عدالت آمیز ندارد، مربی زمینه یادگیری و الگو پذیری از مربی را از دست می دهد. برای نمونه، اگر مربی توزیع نگاه خود را به دانش آموزان کلاس، عادلانه اعمال نکند، برخی را بیشتر مورد توجه قرار دهد و برخی را اصلاً توجه ندهد، بدیهی است که آنها که مورد توجه مربی قرار نمی گیرند، از دایره تأثیرگذاری مربی کنار می روند. گاهی اوقات در کلاس درس، دانش آموزانی پیدا می شوند که به هر دلیلی دارای ویژگی های برجسته ای هستند، توجه مربی را به خود جلب می کنند و سعی می کنند وقت بیشتری را از مربی در اختیار بگیرند و برخی دانش آموزان برقراری ارتباط مناسب با مربی را ندارند، کمتر از توجه مربی برخوردار می شوند و احساس تبعیض می کنند؛ نوع نگاه لبخند مربی، توجه به آنها. حتی به

عنوان یک موضوع بسیار کوچک و حائز اهمیت؛ معلمان در کلاس درس معمولاً به خصوص در دوره دبستان به دانش آموزان به لحاظ فیزیکی نزدیک می شوند، کنار صندلی و میز آنها می روند، گاهی کنار آنها می نشینند، از نزدیک با آنها گفتگو می کنند؛ اگر مربی بنا دارد کنار دانش آموزان می نشیند، همیشه نباید در بخش خاصی از کلاس بنشیند، باید این را مراقبت و توزیع کند؛ امروز در یک نقطه کلاس، فردا در نقطه ای دیگر. اگر قرار است بحث گروهی با دانش آموزان انجام دهد، وقت خود را به نحوی در اختیار همه گروه ها قرار دهد. بنابراین حتی نزدیک شدن و جابه جا شدن مربی در کلاس درس هم بسیار حائز اهمیت است. گاهی اوقات مربی در گوش دادن به حرف دانش آموزان خود اگر دقت نکند، حرف برخی را خوب گوش دهد و برخی دیگر را خوب گوش ندهد؛ دانش آموزانی که حرف شان خوب شنیده نمی شوند، احساس تبعیض می کنند و ده ها مورد دیگر. اگر تکالیف و وظایف دانش آموزان بررسی می شود و ذیل تکالیف عبارتی نوشته می شود، در نوشتن این عبارات باید دقت کرد. ممکن است کسی را با کلمات زیباتری خطاب کنیم و برای کس دیگری امضای ساده کنیم، بچه ها بعداً این امضاها و نوشته ها را به همدیگر نشان می دهند.

دانش آموزان در دوره ابتدایی به خصوص سال های اول واقعاً مربی خود را به شکل مطلق می پذیرند. بنابراین تأثیرگذاری مربی فوق العاده است. باید مراقب جزئیات روابط با دانش آموزان باشیم که دانش آموزان احساس تبعیض نکنند. تبعیض برای رابطه مربی و متربی بسیار مضر و سم است. اگر عدالت مربی در نزد متربی زیر سؤال برود، متربی دیگر از مربی تأثیرپذیر نخواهد بود. تمامی موقعیت های یادگیری در کلاس درس به شکل عادلانه در اختیار همه قرار گیرد و همه دانش آموزان علی رغم تفاوت های فردی که دارند، باید احساس کنند به صورت عادلانه مورد توجه مربی هستند.

حاکمیت رابطه احسان و عدالت بین مربیان و متربیان در مدرسه.

۷. مشارکت و تعاون؛ مقوله مشارکت و تعاون از جمله موضوعات بسیار مهم در تعلیم و تربیت است. از خصوصیات مهم فضای مدرسه صالح، مشارکت و تعاون است. از آنجا که انسانها در جامعه متولد می شوند و در جامعه رشد می کنند، تربیت آنها نیز باید اساساً اجتماعی باشد. لذا فضای حاکم بر محیط های تربیتی به ویژه محیط های تربیت رسمی باید به گونه ای باشد که شخصیت متربیان را از شکل گیری فرد گرایی و رقابت گرایی مخرب دور نگه دارد. لذا محیط های تربیتی باید به جای تأکید بر مقایسه فردی و رقابت با دیگران در یادگیری، به ایجاد فضای رفاقت سالم و تعامل سازنده و مؤثر با دیگران و رقابت هر فرد با خودش (برای تعالی مداوم ظرفیت های وجودی خویش) روی آورند.

یکی از آفت های امروز نظام آموزشی ما، تشدید رقابت است. رقابت ها را در مدرسه نباید دامن بزنید. رقابت ها هرچه دامن زده، تشدید بشود و بها داده شود، منظور رقابت های فردی؛ می تواند آسیب های جدی به روابط دانش آموزان با همدیگر بزند. برای پرهیز از شکل گیری شخصیت فرد گرایی، رقابت گرایی مخرب و دوری از روحیه فرد گرایی باید به سمت همکاری جمعی، کار سازمان یافته و مشارکت دادن دانش آموزان در کلیه فعالیت های مدرسه برویم. کارها و بازی های گروهی، فعالیت های هنری مانند تئاتر و سرود، برنامه های جمعی حتی برگزاری مسابقات و فعالیت های علمی به شکل جمعی باعث شود که دانش آموزان کار جمعی، گروهی و مشارکتی را فرا گیرند. رمز موفقیت جامعه در مشارکت و همکاری افراد باهم است. همه ما بر یک کشتی نشستیم؛ سرنوشت همه ما در جامعه به یکدیگر گره خورده است. حل چالش ها و مسائل

مختلف جامعه نیازمند مشارکت و همکاری همه است. اگر محیط زیست جامعه ما آسیب دیده، حل این مشکل و مسئله در گرو همکاری و مشارکت همه مردم ایران است. حل مسائلی مانند معضلات اجتماعی و قانون گریزی در مدرسه با ایجاد این نگرش که همه ما در سرنوشت جامعه باید مسئولیت پذیر باشیم، امکان پذیر است. در ساحت تربیت اجتماعی اشاره شد که دانش آموزان باید برای برقراری روابط اجتماعی صحیح با گروه های مختلف؛ همسالان، بزرگتر و کوچک تر آماده شوند. به تربیت سیاسی اشاره شد که به معنای احساس مسئولیت در قبال سرنوشت کشور است. تحقق تربیت اجتماعی سیاسی در جامعه در گرو توسعه مشارکت و کار جمعی در مدارس است. مشارکت نقش بسیار مهمی برای پیشرفت کشور دارد. این مشارکت را باید دانش آموزان در مدرسه تمرین و ممارست کنند و لذت مشارکت و کار جمعی را بچشند تا برای مشارکت فعال تر در سطح جامعه آماده شوند. امیدواریم همه این خصوصیات در مدرسه ای که در آن کار می کنید، وجود داشته باشد یا بخشی از این خصوصیات وجود داشته باشد و اگر خصوصیات در مدرسه نیست، تلاش کرده و زمینه شکل گیری و تحقق این خصوصیات را فراهم کنیم. همکاران، مربیان و معلمان مدارس ابتدایی غیر دولتی بدانند که کسی مهمتر از آنها در مدرسه و امر تعلیم و تربیت حضور جدی تری ندارد. معلم و مربی، مؤثرترین عنصر در تعلیم و تربیت است. این خصوصیات در کلاس درس بایستی ابتدا شکل بگیرد، بعد در مدرسه و بعد در محیط های اجتماعی.

وظایف مدرسه صالح

در سند تحول برای مدرسه صالح، وظایفی ذکر شده است که این وظایف مربوط به همه کارکنان مدرسه می شود. به برخی از مهمترین وظایف مدرسه صالح بر اساس سند تحول اشاره می کنیم:

۱. اولین وظیفه ای که در سند تحول برای مدرسه صالح ذکر شده، **برنامه ریزی و تعیین اهداف و چشم اندازهای مطلوب** است. هیچ سازمانی نیست که بدون برنامه ریزی، هدف گذاری و تعیین چشم انداز بتواند مسیر خود را به درستی طی کند. مدرسه باید به کمک همه همکاران خودش برای دستیابی به هدف های تربیتی، برنامه ریزی های لازم را صورت بدهد. این برنامه ریزی ها مطابق با نیازهای مدرسه و موقعیت متربیان است. برنامه ریزی برای مدرسه به معنای برنامه ریزی توسط تمام کارکنان و دست اندر کاران مدرسه و با مشارکت مدیر مدرسه است. هم مدرسه به صورت کلان باید برای خود برنامه داشته باشد و هم بایستی تک تک عوامل مانند معلم، مربیان، مشاوران و تمام کسانی که در مدرسه نقش آفرینی می کنند، برای خود برنامه داشته باشند. بدون برنامه نمی توانیم به هدف های خود برسیم. معلمان برای طول سال تحصیلی خود، برنامه تدارک می دهند ولی این برنامه باید با دقت نظر و هدف گذاری های مناسب صورت گیرد. معلمان که برای کلاس های درس خود برنامه ریزی می کنند، طرح درس تهیه می کنند بایستی این طرح درس را با دقت نظر خاصی تهیه کنند و بتوانند مطابق با نیازهای دانش آموزان، برنامه درسی را پیاده سازی و اجرا کنند. بدون برنامه ریزی امکان دستیابی به اهداف مطلوب تعلیم و تربیت، ممکن نیست.

۲. از مهمترین وظایف دیگر مدرسه صالح، **بحث مشارکت دادن خانواده ها در تعلیم و تربیت** است. به هر حال خانواده های دانش آموزان دارای ظرفیت های بالقوه و بالفعل هستند. آموزش و پرورش و تعلیم و تربیت بدون مشارکت خانواده امکان پذیر نیست. بایستی همه ظرفیت ها، قابلیت ها و امکانات اولیا را

شناسایی کنیم، محیط اطراف مدرسه، امکاناتی که در محل وجود دارد؛ امکانات فرهنگی، اجتماعی و دیگر امکانات که در اختیار اولیاست، شناسایی شده، در برنامه ریزی ها مورد توجه قرار داده و از آن امکانات برای حل مسائل استفاده کنیم؛ شناسایی ظرفیت های بالقوه خانواده و جامعه محلی در تدارک فرصت های تربیتی و بهره گیری از آن

۳. از دیگر وظایف مدرسه، زمینه سازی مشارکت مربیان در تصمیم گیری های مدرسه است. در عین حال که مدیر مدرسه موظف است چنین شرایطی را مهیا کند، خود معلمان باید مشتاق و داوطلب شوند و برای برنامه ریزی مدرسه علاقه مندی نشان دهند و با مسئولان مدرسه مشارکت کنند تا مدرسه بتواند به یک برنامه مناسبی دسترسی پیدا کند.

۴. از دیگر وظایف مدرسه تأمین منابع برای نیازمندی های مدرسه است. مصرف دقیق و صحیح منابع و نظارت بر منابعی که در داخل مدرسه در زمینه های مختلف استفاده می شود

۵. از وظایف دیگر مدرسه، ایجاد فرصت هایی برای مشارکت های نهادهای مردمی در ارائه خدمات متنوع و با کیفیت در جهت تحقق اهداف تربیت رسمی و عمومی است. در سند تحول تأکید شده همه سازمان ها و نهاد ها و ارگان ها را باید در تعلیم و تربیت نقش داد. آموزش و پرورش به تنهایی نمی تواند از عهده بار اصلی تعلیم و تربیت برآید و باید زمینه مشارکت همه نهادها و سازمان های محلی را فراهم کند تا بتواند مسئولیت مهم خود را انجام دهد.

۶. از وظایف دیگر مدرسه در سند تحول، مشارکت در فعالیت های اجتماعی در سطوح مختلف (محله و جامعه) به منظور ارتقای سطح عملکرد مدرسه و جامعه است.

مدرسه باید داوطلب شود در موقعیت ها و شرایط مناسب و با محیط اجتماعی مشارکت کند. مشارکت به تناسب دوره های تحصیلی و گروه های سنی می تواند متفاوت باشد. مثلاً در طول سال تحصیلی ده ها موقعیت اجتماعی در جامعه پیش می آید که احتیاج به مشارکت مدرسه دارد، مدرسه باید داوطلب شود، در مسائل اجتماعی مشارکت کند و خودش را به دور از مسائل اجتماعی قلمداد نکند.

۷. از وظایف دیگر مدرسه، ارزیابی مستمر و مداوم عملکرد خود مدرسه است. ارزیابی مداوم و مستمر از عملکرد مدرسه شامل حال مدیر و معلمان مدرسه است و هرکسی بر اساس سند تحول خود باید خود ارزیاب باشد. عملکرد خود را ابتدا باید خودش ارزیابی کند. بدون ارزیابی از عملکرد خود نمی توانیم نواقص و اشکالات خود را برطرف کنیم. بایستی مدام عملکرد خودمان را در کلاس درس و موقعیت های یادگیری ارزیابی کنیم و برای رفع این نواقص کوشش کنیم.

۸. از دیگر وظایفی که برای مدرسه در سند تحول ذکر شده، فراهم کردن شرایط لازم برای ایفای نقش مربیان و شرایطی برای کسب شایستگی های لازم در مدرسه و اصلاح مستمر موقعیت ها در مدرسه است. محیط مدرسه را باید به نحوی مهیا کرد که دانش آموزان در همه موقعیت های مدرسه نقش آفرین باشند. مدرسه را برای دانش آموزان باز کردیم. همه به واسطه حضور دانش آموزان در مدرسه، دور هم جمع شدیم و تمام این امکانات و منابع انسانی همه برای خدمت کردن به آنهاست. بنابراین مربیان، کانون اصلی مدرسه هستند و نقش محوری دارند. در تصمیمات، اجرای برنامه ها و در کلاس درس باید نقش دانش آموزان در یادگیری، نقش اصلی و محوری باشد و آنها را زمینه سازی کنیم تا با اراده و اختیار آگاهانه بتوانند

شایستگی های اخلاقی، اعتقادی، اجتماعی، سیاسی و علمی را کسب کنند؛ همان هایی که در قالب ساحت های شش گانه تربیت گفتیم. بنابراین نباید در مدرسه دانش آموزان که هدف اصلی تشکیل مدرسه است، مورد غفلت و فراموشی واقع شوند، آنها در مدرسه نقش آفرینی کمتری داشته باشند و زمینه کسب شایستگی هایشان فراهم نشود.

بخشی از این وظایف شامل حال افراد خاصی است و عموماً همه کسانی که در مدرسه هستند، چنین وظایفی را عهده دار هستند. ممکن است به ذهن شما این سؤال خطور کند که آنچه گفته می شود با آنچه که وجود دارد، متفاوت است؛ کاملاً درست است ولی تلاش می کنیم از وضع موجود به وضع مطلوب حرکت کنیم که همان چرخش تحول آفرینی (به عنوان چرخش های کلان و خرد) در آموزش و پرورش است که بدان اشاره کردیم.

جایگاه و نقش معلم از منظر سند تحول

در جاهای مختلف سند تحول در خصوص معلم و مربی، تأکیدات لازم صورت گرفته است. در سند تحول به همه معلمان مدرسه، عنوان مربی اطلاق می شود. در نگاه سند تحول، تمام کسانی که در مدرسه به امر تعلیم و تربیت مشغول هستند، مربی و دارای کارکرد تربیتی اند. تفکیک کردن بخش های مختلف در مدرسه به منظور شناسایی وظایف است ولی در حقیقت رسالت و مسئولیت همه کسانی که در مدرسه هستند، همان نقش مربی گری را عهده دار هستند. در سند تحول، مربی و یا معلم به عنوان فردی معرفی می شود که رسالت خطیر تربیت دانش آموزان را در نظام تعلیم و تربیت رسمی یعنی آموزش و پرورش عهده دار است. مهمترین رسالت معلمان، تربیت دانش آموزان است.

در بخش بیان ارزش های سند تحول آورده شده که مربی و یا معلم هدایت کننده، اسوه و الگوی امین و بصیر و آگاه در تعلیم و تربیت است و مربی را به عنوان مؤثرترین عنصر در تحقق مأموریت های تعلیم و تربیت قلمداد می کند. تحقق مأموریت های تعلیم و تربیت به عوامل مختلفی بستگی دارد ولی از منظر سند تحول، معلم مؤثرترین، کلیدی ترین و اصلی ترین عنصری است که تعلیم و تربیت را رقم می زند و تعلیم و تربیت بدون وجود یک معلم کارآمد و مربی توانمند امکان پذیر نیست.

از ویژگی های مدرسه در افق چشم انداز ایرانی ۱۴۰۴، برخورداری از مربیان دارای فضایل اخلاقی و شایستگی های حرفه ای است. در سند تحول به شایستگی های حرفه ای برای ایفای نقش معلمی بسیار تأکید شده است. در راهبردهای کلان سند تحول بنیادین، اشاره شده است که معلمان باید دارای شایستگی ها و توانمندی های اعتقادی، تربیتی، علمی و حرفه ای باشند تا دستگاه تعلیم و تربیت به اهداف خود برسد. توسعه شایستگی ها و توانمندی های اعتقادی، تربیتی، علمی و حرفه ای معلمان بایستی به صورت مستمر ادامه پیدا کند تا دستگاه تعلیم و تربیت به اهداف خود برسد. شایستگی های اعتقادی، تربیتی، حرفه ای و علمی ۴ مورد از مهمترین شاخص هایی هستند که هر معلم باید آنها را دارا باشد. توانمندی های اعتقادی به این معنا که تعلیم و تربیت ما، تعلیم و تربیت اسلامی است و بایستی معلم از شایستگی ها و توانمندی های اعتقادی و باورهای قوی نسبت به مسائل دینی و اسلامی برخوردار باشد. توانمندی و شایستگی های تربیتی داشته باشد یعنی آشنا به مسائل تعلیم و تربیت باشد، از منظر علمی و حرفه ای کارها و وظایف خود را

بتواند دنبال کند. اگر مجموعه این صفات و ویژگی ها در یک معلم وجود داشته باشد، انتظار می رود که یک تعلیم و تربیت مطلوب خواهیم داشت. در جاهای دیگر در راهکارهای سند تحول، اشاره می شود که به صورت مستمر به تقویت این شایستگی های اعتقادی، اخلاقی و حرفه ای معلمان باید پرداخته شود؛ به خصوص همکارانی که در دوره ابتدایی با دانش آموزان سر و کار دارند؛ معمولاً دوره ابتدایی تک معلمی است؛ در دوران ابتدایی نقش الگویی معلم اهمیت بسیار دارد. برای همه گروه های سنی، معلم یک نقش الگویی و اسوه ای دارد ولی برای مدارس ابتدایی و دانش آموزان در دبستان ها، این نقش بسیار پررنگ است. به این نقش الگویی باید توجه بیشتری داشته باشیم و مستمراً در جهت مراقبت از خود تلاش کنیم تا یک الگوی مناسبی برای دانش آموزان باشیم. معلم باید توانایی این را داشته باشد که شرایطی را مهیا کند تا دانش آموزان در فعالیت های تربیتی و آموزشی مدرسه مشارکت فعال داشته باشند.

در سند تحول، انتظار ذکر شده است که معلمان بتوانند با حمایت از ارزش های جامعه در مقابله با توطئه های دشمنان برای ضربه زدن به فرهنگ و تعلیم و تربیت این کشور ایفای نقش کنند؛ آن هم از مسیر استفاده از ظرفیت های برنامه های آموزشی و تربیتی که در اختیار معلمان قرار دارد. در جای دیگر در سند تحول تأکید می شود که معلم در حوزه تعلیم و تربیت نقش محوری دارد. در تعامل معلم و دانش آموز این نقش محوری معلم نباید مخدوش شود و تأکید و توصیه شده است که حتماً دست اندر کاران و خود معلمان باید مواظبت کنند که این نقش محوری آنها در تعامل با دانش آموزان مخدوش نشود و هیچ چیزی دیگری جایگزین نقش محوری معلم در ارتباط با دانش آموزان به وجود نیاید. همین طور مستمراً در ارتباط با سنجش صلاحیت عمومی، تخصصی و حرفه ای معلمان تأکید شده است که سنجش صلاحیت ها از طریق دستگاه های بیرونی انجام شود و هم مستمراً معلمان با یک ارزیابی از عملکرد خود از این شایستگی های خود را مورد نقد و بررسی قرار دهند. بنابراین مدرسه ای که در سند تحول از آن به عنوان یک مدرسه صالح یاد می شود، نیازمند به یک معلم صالح، کارآمد و توانمند است. با شکل گیری مدرسه، جامعه صالح به وجود می آید. باید تلاش شود که این ویژگی ها را در خود تقویت کرده و افزایش داد.

ویژگی های معلم صالح در مدرسه صالح

در چرخش های تحول آفرین، در خصوص معلم به مواردی اشاره شد که به دو مورد از آنها مجدداً تأکید می کنیم؛ ۱. بر اساس دیدگاه سند تحول، معلم به عنوان یک شخصیت علمی، تربیتی و آموزشی شناخته می شود، معلم کارمند نیست. ۲ از منظر سند تحول، معلم تنها انتقال دهنده دانش نیست و صرفاً کارکرد الگوی تربیتی دارد. یکی از وظایف معلم، انتقال دانش است. معلم به عنوان یک شخصیت علمی و تربیتی کارکرد الگویی برای دانش آموزان و نقش تربیتی دارد.

مهمترین ویژگی هایی که انتظار می رود همه این ویژگی ها را در خود تقویت می کنیم، عبارتند از:

۱. اولین ویژگی معلم در سند تحول، بحث **ایمان و تقوای معلم** است. معلم با توجه به نقشی که دارد، اگر از یک ایمان و تقوای مناسب الهی برخوردار باشد، بدیهی است که وظیفه و کارکرد خود را می تواند به طور مطلوب انجام دهد. دارا بودن ایمان و تقوای متناسب با وظایف معلم، برای یک معلم یک امر ضروری است.

۲. ویژگی دوم معلم، استفاده از آداب و اخلاق اسلامی در مدرسه است. مدام در حفظ این آداب و اخلاق اسلامی در محیط آموزشی تأکید و توجه لازم را داشته باشد.

۳. از ویژگی های دیگری که انتظار می رود همه از آن برخوردار باشیم، دارا بودن صلاحیت (حرفه ای) از قبیل سعه صدر و صبوری در برابر دانش آموزان است. کار معلمی با توجه به پیچیدگی هایی که دارد به خصوص همکاری که با دانش آموزان دبستان سر و کار دارند، کودکان اولین تجربه تربیتی خود را در تعامل با شما از مدرسه دریافت می کنند و با توجه به ویژگی ها و خصوصیات که دارند، اگر معلم از سعه صدر، صبر، حوصله، بردباری و وسعت فکر و روح برخوردار نباشد، قادر نخواهد بود وظیفه حرفه ای خود را به نحو احسن رعایت کند.

۴. چهارمین انتظار و ویژگی، رعایت عدالت معلم در برخورد و تعامل با دانش آموزان و دوری از هر گونه تبعیض به خصوص در دوره ابتدایی است. در جریان تعلیم و تربیت به خصوص در دوره دبستان که به صورت روزانه و مستمر با دانش آموزان در ارتباط هستید، بدیهی است که عدالت مهمترین نکته ای است که همه ما باید به آن توجه و رعایت کنیم. از جمله نکات در ارتباط با رعایت عدالت، تقسیم نگاه بین دانش آموزان به شکل عادلانه و رعایت عدالت برای زمانی که به تعامل با دانش آموزان اختصاص داده می شود، است. تلاش کند در پاسخ به سؤالات، تشویق و در فرصت هایی که برای دانش آموزان در مدرسه ایجاد می کند، این عدالت را رعایت کند. اگر عدالت معلم در ذهن دانش آموزان مخدوش شود و معلم با دانش آموزان تبعیض آمیز برخورد کند، مطمئناً روابط با دانش آموزان مخدوش می شود به خصوص در دوره دبستان این موضوع بسیار حائز اهمیت است. بنابراین عدالت را باید در همه زمینه ها رعایت کرد.

گاهی اوقات در کلاس های درس، برخی از دانش آموزان با ویژگی هایی که دارند، تلاش می کنند توجه معلم را بیش از حد به خود جلب کنند و به نوعی معلم را در اختیار خود بگیرند. اگر معلم مراقبت نکند، ممکن است بخش زیادی از وقت او صرف عده محدودی از دانش آموزان شود و از غالب دانش آموزان کلاس غفلت کند. همه جنبه های ارتباطی خود را با دانش آموزان باید مراقبت کنید به نحوی که کسی احساس تبعیض نکند و احساس کنند که معلم را عدالت را در تعامل و روابط با دانش آموزان رعایت می کند.

۵. یکی دیگر از وظایف معلم، حفظ کرامت و عزت دانش آموزان است. به نوعی آنها را باید تکریم کند. همه انسان ها به شکل طبیعی و فطری نیازمند کرامت هستند. همه انسان ها به طور طبیعی از جانب خدای متعال با نگاه کریمانه خلق شده اند و همه انتظار دارند که کرامت و عزت آنها توسط دیگران رعایت شود و البته این جزو حقوق دانش آموزان است. اگر کرامت و عزت دانش آموزان را رعایت نکنیم، بدیهی است که روابط تربیتی ما با دانش آموزان مخدوش می شود. باید در سخت ترین شرایط این کرامت و عزت دانش آموزان باید حفظ شود تا انسان های کریم و با عزتی بار آیند.

امر تعلیم و تربیت، امر پیچیده ای است بنابراین بایستی معلمان برای دانش افزایی مستمر خود در حوزه تعلیم و تربیت کوشش کنند. نبایستی بر دانش و آگاهی تکیه کنیم که در گذشته های دور به دست آوردیم؛ به لحاظ تحصیلات دانشگاهی. بخش مهمی از دانش ما از طریق تجربیات مفیدی است که در حین خدمت به دست می آوریم. در عین حال که تجربیات بسیار ارزشمند است و خود، یک دانش تجربی ارزشمند شخصی برای ما ایجاد می کند ولی نبایستی از توسعه دانش و مطالعات خود غافل شویم. تغییر شرایط

مختلف در محیط اجتماعی و جامعه، امر تعلیم و تربیت را پیچیده می کند بنابراین مدام باید به دانش افزایی خود بپردازیم. همکارانی که در دبستان ها مشغول به کار هستند و با گروه سنی ۶ تا ۱۱ سال سر و کار دارند، باید روانشناسی این گروه سنی را به صورت کامل بلد باشند؛ ویژگی ها، خصوصیات روانی و ظرفیت دانش آموزان در این سن که با آنها سر و کار دارند. این گروه سنی به خصوص در پایه های تحصیلی با تفکرات عینی سر و کار دارند. باید تلاش شود بیشترین استفاده از حواس پنجگانه برای آموزش آنها صورت گیرد. اگر یک معلم در دوره ابتدایی با روانشناسی این گروه سنی آشنایی دقیقی نداشته باشد، در تنظیم روابط و تصمیمات تربیتی که برای آنها می گیرد، می تواند خطای بیشتری را دنبال کند.

۶. از ویژگی های دیگر معلم این است که **معلم در بخش تعلیم و تربیت باید دارای برنامه دقیق و منظمی برای پیشبرد اهداف خود باشد**. اگر دارای برنامه منظم، دقیق و روشنی نباشیم، هدایت امر تدریس، فرآیند یادگیری و هدایت دانش آموزان، آسیب های جدی برای شما و دانش آموزان ایجاد می کند. به تنظیم دقیق برنامه و منظم بودن در امور باید تأکید شود. همه این موارد برای دانش آموزان، نقش الگویی دارد. بنابراین تنظیم یک برنامه دقیق، همه جانبه برای تک تک دانش آموزان و کل کلاس درس، از نیازهای جدی کار معلمی است؛ در عین حال که تنظیم برنامه شما را توانمند می کند، به دانش آموزان نظم و دقت را آموزش می دهد.

۷. از دیگر ویژگی های معلم این است که او به طور مستمر از اعمال و گفتار خود در کلاس درس و در موقعیت های تربیتی با دانش آموزان مراقبت کند و تلاش کند گفتار و اعمال او با هم هماهنگی داشته باشد. دانش آموزان دقت نظر دارند، گفته های شما را به یاد می سپارند و در موقعیت های مختلف، عمل شما را با گفته هایتان محک می زنند و ارزیابی می کنند. باید تلاش کنیم هماهنگی در گفتار و کردار معلم وجود داشته باشد. اگر دانش آموزان را دعوت به صبر، بردباری، همکاری، مشارکت و رعایت ادب در تعامل با دیگر دانش آموزان می کنید، بدیهی است که دانش آموزان انتظار دارند خود شما این گونه باشید، ادب را در ارتباط با همکاران و دانش آموزان به طور کامل رعایت کنید، روحیه جمعی و گروهی را حفظ کنید و نهایتاً آنچه را که به عنوان راهنمایی های شما بیان می شود، انتظار دارند در عمل از شما ببینند. در این صورت تأثیر تربیتی شما بسیار افزایش پیدا می کند و آنچه را که دعوت می کنید تا حدی که ممکن است باید در عمل از خود بروز بدهید.

۸. از دیگر ویژگی های معلم، نقش معلم (مربی) به عنوان هدایت کننده و اسوه ای امین و بصیر در فرآیند تعلیم و تربیت و مؤثرترین عنصر در تحقق مأموریت های نظام تعلیم و تربیت است. دانش آموزان، امانت های الهی در اختیار شما هستند، خدا این فرصت را برای شما فراهم کرده که در تربیت انسان ها وارد شوید و در این مسیر قدم بردارید. بایستی تلاش کنیم الگویی باشیم که از این امانت ها به نحو احسن مراقبت، رسیدگی و توجه کنیم و برای امانت هایی که به ما سپرده شده، باید دقت نظر و دلسوزی ویژه از خود بروز دهیم و همچنین نسبت به آنچه که به ما سپرده شده، آگاه و بصیر باشیم.

۹. **رفتار توأم با مهر** معلم با دانش آموزان؛ محبت معلم نسبت به دانش آموزان، شرط اصلی موفقیت است. اگر مهر و محبت دانش آموزان در دل معلم نباشد، اثر تربیتی معلم کاهش پیدا می کند. اگر دانش آموزان احساس کنند معلم شان آنها را دوست دارد و به آنها محبت دارد، بدیهی است که بیش از پیش جذب او می

شوند و راه را برای تأثیر گذاری بیشتر او، فراهم می کنند. اگر احساس محبت، دلسوزی و علاقه مندی شما نسبت به سرنوشت خودشان از طریق دانش آموزان احساس شود، مطمئناً راه برای شما بسیار هموار می شود. اگر این احساس محبت را دانش آموزان در خود پیدا نکنند، می تواند روابط شما را با دانش آموزان مخدوش کند. بنابراین اگر این احساس محبت را دانش آموزان به طور کامل دریافت کنند، راه برای شما بسیار هموار می شود و می توانید تأثیرات تربیتی خود را داشته باشید.

۱۰. دیگر ویژگی که در سند تحول ذکر شده و انتظار می رود مورد معلمان قرار گیرد، **آراسته بودن معلم** است. هم رفتار معلم تأثیر الگویی دارد، هم کلام معلم، هم ظاهر معلم و آراستگی او بسیار حائز اهمیت است. آراستگی و شأن معلمی همکاران که در دبستان ها با کودکان سر و کار دارند، حفظ شود. کلاس درس و مدرسه یک موقعیت تربیتی است و با سایر صحنه های زندگی متفاوت است؛ آراستگی متناسب با محیط مدرسه مد نظر است. به نوع پوشش که انتخاب می کنید و ظاهر خود رسیدگی کنید. وقتی دانش آموزان به ظاهر شما نگاه می کنند، این آراستگی وجود داشته باشد که تأثیر خود را می گذارد. گاهی اوقات معلم ها به واسطه برخی مشکلات، از پرداختن به آراستگی ظاهر خود غفلت می کنند. بدیهی است که اگر آراستگی ظاهر وجود نداشته باشد، در تعامل مستمر و مؤثری که با دانش آموزان دارید، روابط مخدوش خواهد شد و تأثیر تربیتی کاهش پیدا می کند به خصوص که شما به طور مستمر با دانش آموزان سر و کار دارید. چگونگی آراستگی به تناسب شرایط افراد، مدرسه و ویژگی های سنی و تشخیص همکاران اتفاق می افتد.

۱۱. از دیگر ویژگی هایی که انتظار می رود معلمان متناسب با مدرسه صالح در خود تقویت کنند، **خلاقیت و ابتکار در کلاس درس و دوری از یکنواختی** است. یکنواختی و عادت به رویه های گذشته و تکرار آنچه که در گذشته اتفاق افتاده، فرآیند یادگیری را مطلوب نمی کند و برای دانش آموزان جذابیت ایجاد نمی کند. باید مدام به ابتکار، خلاقیت و نوآوری بیندیشید در عین حال که نگاهی به آینده داشته باشید چون نسل امروز برای آینده تربیت می شود.

۱۲. از دیگر ویژگی های معلم، این است که **فکور و آینده نگر** باشد. آینده دانش آموزان و کشور مد نظر است. این نسل برای آینده تربیت می شود بنابراین بایستی در تنظیم برنامه ها و آموزش هایی که به این ها داده می شود، مدام نگاه به آینده نگری و شرایطی که در آینده مواجه خواهند شد، مد نظر داشته باشند.

۱۳. یکی دیگر از ویژگی های معلمان این است که به صورت پیوسته برای شناخت استعداد های دانش آموزان و ارتقای آن استعدادها، فرصت ایجاد کنند. دانش آموزان با توجه به علائق و استعدادهایشان بتوانند میدان پیدا کنند برای اینکه قابلیت های خود را بروز و ظهور دهند. در فرآیند تدریس در کلاس درس و موقعیت های مختلفی که با دانش آموزان در تعامل هستید، باید این زمینه ها را فراهم کنید؛ فرصت های هنری، علمی، اجتماعی و کار جمعی را برای دانش آموزان باید فراهم کنید؛ به تناسب استعدادهایی که دارند. به نحوی باید شرایط را فراهم کنید که غالب دانش آموزان بتوانند جنب و جوش داشته باشند و بر اساس موقعیتی که شما فراهم می کنید، به کار و تلاش بپردازند. این زمینه سازی در بخش استعداد دانش آموزان بسیار مهم است و اگر درست به این بخش رسیدگی نشود، دانش آموز فرصت شکوفای خود را از دست خواهد داد. باید زمینه سازی را به صورت مستمر مد نظر قرار داد.

۱۴. آخرین ویژگی، این است که معلمان در مدرسه، اهل مشارکت و همکاری باشند. در محیطی زندگی می کنید و حضور دارید که به نام مدرسه است، شما و دیگران هستید. بازدهی، بهره وری مدرسه و نتایجی که انتظار داریم از مدرسه حاصل شود، ناشی از همکاری جمعی، مشارکت و انجام کار گروهی و همکاری در بخش های مختلف مدرسه اعم از مسئولان، همکاران و دانش آموزان است. شما باید این امکان را فراهم کنید با دیگر همکاران مدرسه اهل همکاری، مشارکت و همفکری باشید، با مسئولان مدرسه این زمینه های مشارکت و همکاری را فراهم کنید تا محیط مدرسه، یک محیط کار جمعی و گروهی دلپذیر و جذاب باشد که همه کسانی که در آن محیط تنفس و زندگی می کنند، لذت ببرند. موفقیت همه ما در گرو این است که باهمه همکاری کرده و مشارکت داشته باشیم. شما می توانید با همکارانی که در مدرسه هستند و تدریس می کنند؛ در پایه های مختلف هستند، تجربیات خود را باهم مبادله کرده و در اختیار هم قرار دهید و همچنین کمک کنید اگر تصمیماتی که مدرسه می گیرد برای یک اتفاق تربیتی رخ دهد، شما داوطلب شوید، همکاری کنید و در زمینه پذیرش برخی از مسئولیت هایی که مسئولان مدرسه پسنهاد می کنند، امکان همکاری را برای آنها فراهم کنید تا زمینه کار جمعی و گروهی بیش از پیش در مدرسه فراهم شود.

اگر مجموعه ای از خصوصیات و توانمندی در معلمان وجود داشته باشد، زمینه رشد تربیتی دانش آموزان و اثربخشی بهتر نظام تعلیم و تربیت را به همراه دارد. این خصوصیات و ویژگی ها را در خود تقویت کنید تا نقش خود را به عنوان یک عنصر مؤثر در تعلیم و تربیت ایفا کنیم. بر اساس رویکرد سند تحول، رسال خطیر تربیت به عهده معلمان است و هیچ چیز جایگزین معلم به عنوان مؤثرترین عنصر در تعلیم و تربیت به حساب نمی آید.

جایگاه آموزش ابتدایی در سند تحول

در بخش های مختلف سند تحول، چه در مبانی نظری سند تحول و چه در خود سند تحول و برنامه های درسی، اولویت اصلی و اساسی به دوره ابتدایی تعلق گرفته است. اساس تعلیم و تربیت رسمی از دوره ابتدایی آغاز می شود. ویژگی ها و خصوصیات سنی دوره دبستان تأثیرپذیری بالایی دارد و اولین تجربه دانش آموزان در یک محیط اجتماعی از طریق مدرسه آغاز می شود. دوره ابتدایی در امر تعلیم و تربیت و شکل گیری شخصیت دانش آموزان بسیار مهم و تأثیرگذار است. اساسا هر نوع تعلیم و تربیت مطلوب را بخواهیم دنبال کنیم، باید در دبستان ها و مدارس ابتدایی سرمایه گذاری کنیم. دانش آموزانی که وارد دبستان می شوند، با روحیه کنجکاوی و خلاقیت، زمینه های فطری که درباره کاوش دارند، تجربه نخست اجتماعی را از طریق مدرسه به دست می آورند و بایستی مراقبت و مواظبت کرد و برنامه ریزی دقیقی انجام داد تا این تجربه اجتماعی از نتایج مطلوبی برخوردار باشد. دبستان ها نقش بسیار مهم در تعلیم و تربیت دارد و سند تحول بر این موضوع تأکید کرده و در جاهای مختلف، وزارت آموزش و پرورش و دستگاه تعلیم و تربیت را موظف کرده که توجه ویژه ای به دوره دبستان از هر حیث داشته باشد به خصوص نقش تربیتی و الگویی که معلمان در دوره دبستان دارند. بر اساس سند تحول، اساس تعلیم و تربیت و تحول بنیادین باید از دبستان شروع شود.

هر نوع سرمایه گذاری و اهتمام برای دبستان ها برای آینده کشور بسیار اثرگذار است و اگر در ۶ سالی که در دبستان ها دانش آموزان حضور دارند، با کیفیت مطلوب سپری شود، می توانیم به نتایج و بهره وری دوره های تحصیلی بالاتر امیدوار باشیم. اگر در دوره ابتدایی سرمایه گذاری اساسی نداشته باشیم و انگیزه ها و شوق یادگیری را در دانش آموزان ایجاد نکرده باشیم، بدیهی است که در دوره های بعدی این فرصت از ما گرفته خواهد شد. اساس ادامه تمامی جریان تعلیم و تربیت رسمی بر اساس دوره ابتدایی است بنابراین باید روی شناخت این دوره اهمیت و نقشی که ما به عنوان معلم داریم، تأکید شود. نگاه بلند و اساسی یعنی سرمایه گذاری در دبستان ها و مدارس ابتدایی. هرچند محدودیت های نیز وجود دارد

مراحل تربیت در سند تحول

در سند تحول ۴ مرحله تربیت ذکر شده است.

۱. مرحله اول تربیت، شامل دوره سه ساله اول؛ کلاس های اول، دوم و سوم است.
  ۲. مرحله دوم تربیت شامل کلاس چهارم، پنجم و ششم است.
  ۳. مرحله سوم شامل کلاس هفتم، هشتم و نهم است.
  ۴. مرحله چهارم شامل کلاس دهم، یازدهم و دوازدهم است.
- با توجه به این که این برنامه را معلمان مدارس ابتدایی مراکز غیر دولتی خواهند دید، لذا به همان دو بخش اول یعنی مراحل اول و دوم تربیت و برخی از مهمترین ویژگی ها خصوصیات و اصول این مراحل، خواهیم پرداخت و به سایر مراحل تربیت پرداخته نمی شود.

ویژگی های دو مرحله اول تربیت

۱. در این دوره از تربیت باید توجه ویژه ای به نقش خانواده داشت، جریان تربیت از مدرسه آغاز می شود و امتداد آن در خانواده مطابق با سیاست های مدرسه باید دنبال شود. ارتباط اولیای دانش آموزان با مدرسه و ایجاد هماهنگی، همکاری و ارتباط بین مدرسه و خانه، یکی از نیازهای جدی این دوره است. مدیران مدارس و معلمان باید زمینه ارتباط بیشتر با خانواده ها را فراهم کنند. سیاست های تربیتی مدرسه را برای خانواده ها توضیح دهید، برنامه ها و سیاست های تربیتی کلاس را برای اولیای دانش آموزان تشریح دهید. در جریان قرار دادن خانواده از سیاست های تربیتی مدرسه و کلاس و انتقال آن به منزل متربی. حداقل اینکه اقداماتی را انجام ندهند که فعالیت ها و برنامه های تربیتی شما در مدرسه مخدوش شود.
۲. از دیگر ویژگی های این دوره، با توجه به سنین کودکی، انعطاف پذیری محیط در این دوره از تعلیم و تربیت برای جذب بیشتر دانش آموز با مدرسه و ایجاد فرصت برای فراگیری درست رفتارهای اجتماعی، اخلاقی و دینی است. با توجه به تفاوت های فردی و تجربیات اولیه ای که کسب می کنند این محیط برای آنها جذاب و دلپذیر باشد. امکان کسب مهارت ها و آداب زندگی را بتوانند از این مرحله به دست آورند.
۳. حفاظت از کنجکاو و کاوشگری در دوره ابتدایی و حفظ این روحیه در دوران تعلیم و تربیت است. خلاقیت آنها کاهش پیدا نکند، انگیزه های درونی شان تقویت شود. دانش آموزان به لحاظ فطری کنجکاو و

خلاق هستند و انگیزه های درونی دارند. اگر برنامه های مدرسه انگیزه های درونی آنها را سرکوب کند، در مراحل بالاتر از این انگیزه های درونی فاصله خواهند گرفت.

۴. ایجاد یک محیط شاد و بانشاط برای شکوفایی بهتر استعدادهای دانش آموز. در این محیط تفاوت های فردی بتوانند تنفس کنند و لذت لازم را ببرند. بنابراین بایستی بر روی شاداب و بانشاط نگهداشتن و متنوع کردن برنامه های مدرسه بیش از پیش توجه لازم را داشته باشیم.

۵. توجه به آزادی عمل مربی. اولین تجربه اجتماعی دانش آموزان، مدرسه است. باید کوشش کرد که موقعیت کلاس درس و مدرسه را باید به گونه ای فراهم کنیم که دانش آموزان آزادی عمل داشته باشند. در اثر آزادی عمل، جنب و جوش، تلاش و خلاقیت می تواند به وجود آید. محدود کردن زیاد دانش آموزان در این مرحله از تعلیم و تربیت می تواند انگیزه های درونی آنها را سرکوب کند در عین حال که دانش آموزان باید قاعده مند و نظم پذیر باشند چون وارد یک سازمان اجتماعی جدید شدند ولی باید تلاش شود تا حد ممکن، موقعیت مدرسه و کلاس های درس آزادی عمل دانش آموزان را خیلی محدود نکند.

۶. دانش آموز در مدرسه تجربیاتی را به دست آورد که در محیط واقعی زندگی بتواند از آنها بهره مند شود. یکی از نواقص جدی نظام آموزشی ما این است که موقعیت ها و تجربیات تربیتی مدرسه با محیط واقعی زندگی فاصله دارد. از نواقص نظام آموزشی این است که مدرسه جدا از جامعه حرکت می کند و دانش آموز از آنچه در مدرسه می آموزد و یاد می گیرد، در موقعیت های واقعی زندگی نمی تواند بهره مند شود. در این مرحله تأکید می شود که تجربیات مدرسه ای باید با تجربیات زندگی واقعی نزدیک باشد و لذت چشیدن کسب دانایی را در این مرحله بیش از پیش برای دانش آموزان فراهم کنیم که انگیزه های درونی شان تقویت شود.

۷. پرورش حواس پنجگانه؛ در این مرحله بیشترین یادگیری از طریق حواس پنجگانه اتفاق می افتد. باید مراقبت کنیم برای پرورش حواس پنجگانه تا بتوانند از این حواس برای یادگیری استفاده کنند و زمینه های خلاقیت را برای دانش آموزان فراهم کنیم تا بتوانند متناسب با آنچه که در مدرسه اتفاق می افتد، پرورش ذهنی و فکری پیدا کنند.

۸. گرایش دانش آموزان به زمینه های اجتماعی، فرهنگی و دینی. در دوره دبستان که مرحله اول و دوم تربیت محسوب می شود، باید به تدریج شرایطی را فراهم کنیم تا زمینه های عاطفی لازم برای گرایش به ارزش های جامعه، دینی و فرهنگی جامعه فراهم شود و آرام آرام دانش آموزان با زمینه های اجتماعی، فرهنگی و دینی شان گرایش پیدا کنند البته با تأکید بر زمینه های عاطفی مناسب که می توانیم برقرار کنیم.

۹. یکی از نیازهای جامعه، روحیه کار جمعی و گروهی میان افراد است. باید تلاش کنیم این فرهنگ که همه در یک محیط اجتماعی بزرگ زندگی می کنیم و موفقیت همه در این است که باهم همکاری اجتماعی و مشارکت داشته باشیم و فرهنگ و روحیه کار جمعی را رقم بزنیم. به خصوص از همکاران درخواست می شود که از ایجاد رقابت های فردی میان دانش آموزان جلوگیری شود. سعی شود روابط آنها را با کار جمعی تقویت کنید، رفاقت های جمعی را دامن بزنید و نگذارید از طریق ایجاد رقابت، حس بدبینی، حسادت و کینه را در دانش آموزان پرورش پیدا کند بنابراین راه کار جمعی و گروهی و مشارکت جمعی می تواند این

امکان را فراهم کند و مسئولیت پذیری را باید از طریق روحیه کار جمعی در دانش آموزان تقویت کرده و زمینه های شناخت آنها را از ارزش های جامعه و خوب و بد را از طریق کار جمعی و گروهی پیش ببریم.

۱۰. وجه غالب دوره ابتدایی باید وجه پرورشی باشد در عین توجه به ساحت های ششگانه. مدرسه مأموریت دارد شش نوع تعلیم و تربیت را بر اساس ساحت های شش گانه دنبال کند. تفریح، فعالیت های پرورشی، گروهی، هنری و بازی غلبه پیدا کند تا زمینه های خلاقیت را برای دانش آموزان بیش از پیش فراهم کنیم. در عین حال که به آموزش های رسمی می پردازیم ولی از جنبه های بازی و تفریح و کار جمعی که به وفور می توان در کلاس درس در مدرسه برای آنها تدارک ببینیم، غافل نشویم.

این مراحل تربیت از اهمیت و ویژگی منحصر به فردی برخوردار است و اساس و پایه تعلیم و تربیت، دوران ابتدایی است. باید کوشش کنیم دانش آموزان خاطرات و تجربیات خوب، لذت های خوبی را از مدرسه و کلاس درس کسب کنند و خاطرات خوبی از معلمان و مربیان در ذهن و فکر آنها ایجاد شود و یک نگاه مثبت را نسبت به جریان تعلیم و تربیت در آنها ایجاد کنیم تا با شوق درونی و انگیزه های درونی، مسیر را بتوانند طی کنند. همکاران با تقویت انگیزه های خود برای مطالعه و کسب دانش های لازم، این مسیر را طی کنند. با بخش هایی از اندیشه های مطرح شده در سند تحول آشنا شدید که آموزش و پرورش قرار است بر اساس این نقشه راه جلو برود. کوشش کنید تا حدی که برایتان مقدور است، در موقعیت های تربیتی و کلاس های درس، آنها را مورد توجه قرار دهید. به خصوص یکی از انگیزه های ما از این توضیحات این است که علاقه مند و تشویق شوید، راجع به تعلیم و تربیت اسلامی مطالعه کنید و توانایی های علمی و حرفه ای خود را تقویت کنید تا به عنوان یک معلم کارآمد، اثربخش و حرفه ای ایفای نقش کنید.

جمع بندی

هدف این دوره آموزشی: ۱. آشنایی با اسناد تحولی ۲. ایجاد علاقه مندی در مخاطبان

دوره آشنایی با اسناد تحولی: ۱. تاریخچه تحول در آموزش و پرورش ۲. ضرورت تحول در آموزش و پرورش ۳. ضرورت آشنایی معلمان با دلایل تحول در آموزش و پرورش و کسب دانش نظری.

بخش مهمی از مطالبی که ذکر شد، برگرفته از کتاب مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران است. این کتاب در حقیقت پشتوانه علمی و محتوایی تحول در آموزش و پرورش است و مورد تأیید شورای عالی انقلاب فرهنگی است. خواهشمند است در فرصت مناسب، این مجموعه را به تدریج مطالعه کنید و در دستور کار مطالعات خود قرار دهید.

فصل های مبانی نظری سند تحول بنیادین: ۱. فلسفه تربیت در نظام جمهوری اسلامی ۲. فلسفه تربیت رسمی و عمومی ۳. رهنامه تربیت ۴. چرخش های تحول آفرین

چهار بخش فلسفه تربیت در جمهوری اسلامی ایران: ۱. مبانی تربیت ۲. چیستی تربیت ۳. چرایی تربیت (اهداف تربیت) ۴. چگونگی تربیت

پنج بخش مبانی نظری تربیت: ۱. هستی شناسی ۲. انسان شناسی ۳. معرفت شناسی ۴. ارزش شناسی ۵. دین شناسی

بخش اول سند تحول یعنی فلسفه تربیت به کل جامعه مربوط است و شامل حال همه نهادها و سازمان هاست.

فصل دوم سند تحول به آموزش و پرورش رسمی اختصاص دارد. در فلسفه تربیت رسمی و عمومی همچنان به چهار سؤال مبانی فلسفه تربیت رسمی و عمومی، چرایی، چیستی و چگونگی آنها پرداختیم.

مبانی تربیت رسمی و عمومی: ۱. سیاسی ۲. حقوقی ۳. روانشناسی ۴. جامعه شناسی و همین طور چیستی، چرایی و چگونگی تربیت.

رهنامه تربیت، استقرار نظام تعلیم و تربیت رسمی را به طور کلی مشخص می کند؛ رسالت و اهداف آموزش و پرورش و زیر نظام های آن.

در چرخش های تحول آفرین، به ۱۰ چرخش کلان آموزش و پرورش پرداخته شد: ۱. تبدیل آموزش و پرورش از نظام آموزشی به نهاد فرهنگی، اجتماعی. چرخش های زیر نظام ها به تدریج بیان شد تا متوجه شوید مسیر کلی تحول چگونه خواهد بود. اینها مجموعه مباحثی بود که از مبانی نظری سند تحول گرفته شد.

ساحت های شش گانه تربیت؛ یکی از مهمترین دیدگاه های سند تحول، دیدگاه ساحت های شش گانه است: ۱. ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی ۲. ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی ۳. ساحت تربیت اقتصادی و حرفه ای ۴. ساحت تربیت هنری، زیبایی شناسی ۵. ساحت تربیت زیستی و بدنی ۶. ساحت تربیت علمی و فناوری.

باید در قبال شش نوع تربیت پاسخگو باشیم. یکی از مهمترین انتظارات این سند، این است که نگاه معلم، کارگزاران و سیاست گذاران این باشد که ساحت های شش گانه را مبنای عمل قرار دهند. اهداف دوره های تحصیلی، برنامه ریزی ها و پاسخگویی دستگاه تعلیم و تربیت باید بر اساس ساحت های شش گانه باشد. از مباحث دیگر سند تحول، جایگاه مدرسه در سند تحول است.

وظایف مدرسه: ۱. برنامه ریزی و تعیین اهداف و چشم اندازهای مطلوب ۲. مشارکت خانواده ها در تعلیم و تربیت ۳. زمینه سازی مشارکت مربیان در تصمیم گیری های مدرسه ۴. ایجاد فرصت هایی برای مشارکت نهادهای مردمی ۵. مشارکت در فعالیت های اجتماعی در سطوح مختلف ۶. ارزیابی مستمر و مداوم عملکرد خود مدرسه ۷. فراهم کردن شرایط لازم برای ایفای نقش متربیان

از دیگر مباحث مبانی نظری، نقش، جایگاه و ویژگی های معلم است. نگاه سند راجع به معلم و اثرات او در تعلیم و تربیت بیان شد. جایگاه آموزش ابتدایی از مبانی نظری بحث شد.

سند تحول معرفی شد؛ به بیان ارزش ها، مأموریت آموزش و پرورش، رسالت چشم انداز و اهداف عملیاتی ۲۳ گانه سند تحول و راهکارهای در سند تحول اشاره شد.

شما را با ابعاد مختلف سند تحولی آشنا شده تا بدانید آموزش و پرورش کشور در چه مسیری قدم برمی دارد، به کجا می رود و به کجا باید برود و نقش شما در طی مسیر چیست، جایگاه دستگاه تعلیم و تربیت در کشور بیش از پیش نمایان شود. تلاش کنیم جامعه نسبت به تعلیم و تربیت حساسیت های لازم را داشته باشد. تحول نظام جمهوری اسلامی در آموزش و پرورش در گرو همکاری و همیاری شماست و مشارکت شما

<https://t.me/dabirfile>

<http://Sapp.ir/dabiranfile>

بسیار تعیین کننده است. اگر مربیان، مدیران و معلمان اراده جدی بر تحول را در خود ایجاد کنند،

<http://Sapp.ir/dabiranfile>

<https://t.me/dabirfile>

امیدواریم زمینه تحول در آموزش و پرورش فراهم شود.

<http://dabiranfile.ir>